

Sugrįžti į Panevėžį

Profesorius Arvydas Šliogeris atsako į Vaidoto Daunio klausimus

Ką reiškia sugrįžti į Panevėžį? Ar tai reiškia tą patį, ką ir sugrįžti vaikystėn, paauglystėn, tėviškėn?

Sugrįžti į Panevėžį... Štai Šią akimirką aš vėl sugrįžtu į anų, skaidrių, o dabar padūmavusių paauglystės laikų Panevėžį ir matau trumpakelnį vaikėžą, sėdintį ant griovio krašto tokioje Ažuolų gatvėje (įsivaizduokite, anais laikais miesto pakraščio gatvėse dar buvo *grioviai*) ir traukiantį iš „ano pasaulio“ atklydusią, visų labai mėgstamą dainušką, prasidedančią žodžiais apie sugrįžimą: aš norėčiau sugrįžt į Jamaiką, vėl mylėti juodaplaukę... ir t.t. Linksma buvo dainuoti apie smagų sugrįžimą į Jamaiką, kur tavęs laukia ugninga negrė, palmės ir bananai. Kažkodėl liūdna dabar galvoti apie sugrįžimą į Panevėžį. Kas man Panevėžys, kas aš Panevėžiui! Ir vis dėlto...

Pažinojau tokį keistuolį, kažkokių mokslų kandidatą, grafomaną, nuolatos su savimi tampiusį didžiulį apiplyšusį portfelį. Vieną dieną sustabdė jis mane gatvėje ir iš savo murzino portfelio ištraukė šūsnį murzinių popierių. Pakratė juos palei mano nosį, dėbtelėjo paklaikusiomis akimis ir paklausė: ar žinai, kas čia yra? Aš nežinojau. Tada jis man paaiškino, kad tai jo rašoma knyga, kurios pavadinimas... Na, kaip tik tas pavadinimas mane ir apstulbino. Knyga vadinosi „Jeigu aš būčiau Dievas“. Tai dabar, galvodamas apie savo gimtąjį miestą, aš sakau: jei būčiau Dievas, kas man Panevėžys? Gūdžios pasaulio provincijos (visatos subinės, pasak Gavelio) provincija, nykus lygumų miestelis, kurio gyvenimo ritmą kažkodėl sieju su romiu karvės mūkimu, gal todėl, kad moterys čia storos, tvirtos, tingios, sočiais kūnais ir drumzlinais žvilgsniais, didelėmis krūtimis ir plačiais klubais – tikros jautakės, kaip pasakytų Homeras. Jei būčiau Dievas, kas man Panevėžys? Kas man motina, kas man broliai, kaip kadaise kalbėjo Dievo Sūnus iš Nazareto, kas man gatvės ir namai, kas man pamazgų kanalas, dar vadinamas Nevėžiu, kas man tie abejingi, nepažįstami žmonės, amžinai paskendę smulkiuose darbeliuose, godūs pinigų ir gero ėdalo, it kurmiai knaisiojantys savo kolektyvinius sodus, renčiantys savo tvirtoves, kur jie gyvena ir miršta nepastebimi lyg tarakonai, vienodi kaip grindinio akmenys, vangiai stumiantys iš burnos grubią it purvo gurvuoliai šnektą, sudarytą iš sakytum besparnių žodžių nulaužtomis galūnėmis, kas man tie trys kino teatrai, keletas mokyklų ir fabriky, kas man turgus, kur bananų dabar daugiau negu agurkų, kas man visa ta provincijos miestelio nuobodybė, vasaros vakarais virstanti apčiuopiama slegiančia tyła, kurią sušvelnina amžinieji čiurliai, raižantys drumzliną dangų, ir kažkur gatvėje krioktelėjęs automobilis. Kas man visa tai, jei aš turiu Vilnių, metafiziką, Europos miestus, Graikijos miražą, pasaulinę istoriją, liberalų sąjungą ir net (nepatikėsite!) kadaise esu spaudęs ranką ponams Gorbačioviui ir Landsbergiui.

Ir net jei nebūčiau Dievas, o tik šaltakraujis pragmatikas ar „objektyvus“ stebėtojas, ironiko žvilgsniu paverčiantis pelenais miestus ir šalis ir nuolat kartojantis Ekleziasto išmintį: visa yra viena ir nieko naujo po saule, ir viskas vienoda, ir viskas nuobodu, – kas man tada Panevėžys? Ogi tik įvardinta tuštuma ir pora sentimentų.

Tačiau, deja, aš nesu nei Dievas, nei „objektyvus“ ironikas, ir kai menu Panevėžį ar mąstau apie tai, ką man reiškia „sugrįžti į Panevėžį“, mano mąstymas persikelia iš galvos į širdį. Nebelieka jokių metafizikų, jokių *cogito ergo sum*.

Lieka viena: skaudanti širdis. Kadangi Panevėžys man yra pats didžiausias, o gal ir vienintelis praradimas. Sugrįžti į Panevėžį – tai, tariant Prousto žodžiais, ieškoti prarastojo laiko. Ir tam tikra prasme – ieškoti absoliuto. Mes prisigalvojome tūkstančius absoliutų, nusilipdėme tūkstančius stabų, bet, deja, sulaukęs beveik penkiasdešimties, aš supratau, kad

turėjau tik vieną absoliutą. Ir tai buvo tas nusmurgęs provincijos miestelis, ta vieta ir vietovė, kurią aš galiu vadinti savo namais ir tėviške. Kiti miestai ir kitos vietovės netapo man nei namais, nei tėviške. Visur jaučiausi svetimas ir svečias. Tik Panevėžys kadaise suteikė man tikrą prieglobstį, prijaukino dangų ir žemę, parodė paprastus, bet šventus dalykus. Ten aš bendravau su dievais. Taigi atsakau: sugrižti į Panevėžį man reikštų sugrižti į dievų artumą; prisiliesti prie pačių daiktų; pabėgti nuo siaubingų abstrakcijų, kuriose plūduriuoja ne tik mano, bet ir daugelio kitų gyvenimas; atgauti pasitikėjimą buvimu; išiforminti ir apsibrėžti; vėl būti ribose ir saike; įveikti chaosą, tvinstantį iš baigiančio išprotėti nūdienos pasaulio; sugrižti iš pasaulio į būtį. Mano mėgstamas mąstytojas yra pasakęs: didžiausia dabarties žmogaus nelaimė – tėvynės prarastis. Aš jam pritariu. Nes žinau, kad praradau Lietuvą. Pasakiau jai sudie. Bet tikriausiai dar nepraradau Panevėžio, savo tėviškės. O tėviškė svarbiau už tėvynę. Tėvynė man per daug abstraktu. Tėviškė – kas kita. Ji svarbesnė už visas pasaulines istorijas, visas planetas, visas galaktikas, visus kosmosus ir kitas fantasmagorijas. Nė grašio neduočiau už visas „globalines problemas“; atiduočiau viską už nendrę, siūbuojančią kokiame nors Nevėžio užtake.

Kas yra Panevėžys kaip substancinis individas?

Apie Panevėžį nenoriu šnekėti metafiziniu žargonu, nes tas miestas man pernelyg konkretus, pernelyg apčiuopiamas, pamatomas, užuodžiamas ir sultingas lyg pernokęs obuolys. Jo konkretumas *man* yra tai, kas jį daro ir substancija, ir individu. Jis substancinis, nes individualus. Ir individualus, nes substancinis. Aš, žmogus be lakios vaizduotės, apskritai nepajėgiu suprasti, kodėl ir kaip substanciniai dalykai turi būti „idealūs“, t. y. neregimi, nelytimi, neužuodžiami ir negirdimi. Nesuprantu, kodėl substancija pasiekama tik per „dvasią“, „intelektualinę žiūrą“, mistinę intuiciją ar dar kokios nors veislės metafizinį transą. Substanciją aš turiu matyti. Todėl vienintelė man prasminga substancija yra žemė, ir ne kokia nors žemė – apskritai, kaip neapibrėžta kosmoso stichija, o štai šita žemė, štai šitas jos lopinėlis, tėviškės žemė, su kuria esu susietas siela ir kūnu, per pažįstamus daiktus, per rankas ir kojas, žodžiu – per visas jusles. Panevėžyje ir jo apylinkėse aš pirmą (ir paskutinį) kartą pajutau sąlytį su ta individualia žeme, ir šiame sąlytyje ji tapo mano vieninteliu pagrindu, vienintele substancija, kuri iki šiol vis dar palaiko mano gyvastį ir šioji tokį kūrybingumą. Atėjo metas, man visai aiškus ir paprastas: kol dar apčiuopi tėviškės žemę, kol dar jauti ją, esi gyvas; bet jei saitai, tave siejantys su tavo žeme, nutrūksta, tada galas, tada anksčiau ar vėliau virsi lavonu arba spoksančia ir ryjančia mašina, kas, beje, yra vienas ir tas pat: lavonas ir yra žmogus, virtęs mašina. Taigi: Panevėžys kaip substancija yra Panevėžys kaip individas, bet, žinoma, ne žmogui – apskritai, o man ar dar kokiam į Panevėžio žemę šaknis įleidusiam panevėžiečiui. Galų gale viską lemia irgi visai individualus ryšys, ir tik individualus ryšys kartu gali būti esmingas, t. y. substancinis.

Kas jame yra lemiamieji akcentai – geografinė erdvė, gamta, kryžkelės, panevėžiečiai?

Man lemiamas akcentas yra Panevėžio kontūras ir daiktų formos, t. y. žemė, įsiliejusi į namus, medžius, upės vingius, kryžkeles ir net į dangaus brėžinį. Ir visa tai apgaubta mane patį stebinančios statikos ir tylos. Statika: tėviškėje svarbu tai, kas nekinta ar kinta labai neįžymiai, ir gal svarbiausia, kad tėviškėje daugiausia pastovių dalykų. Užtat taip skaudžiai žeidžia bet kokie Panevėžio kontūro pasikeitimai. Per paskutinius dvidešimt metų palei plentą į Šiaulius atsirado visai naujas – blokinių žmogidžių – Panevėžys. Tačiau man tai ne Panevėžys. Visi tie Tulpių ir dar kažin kokie „mikrorajonai“ (nieko sau „mikro“) su savo nenusakomo primityvumo stereometrija man tokie pat tolimi ir svetimi kaip Čikagos dangoraiziai ar Aukštutinės Voltos džiunglės. Jie yra kažkuo lakūs, trumpalaikiai ir laikini,

kažkuo netikri ir nebūtinai. Tai miesto kaukė ir miestas kaip kaukė. Blokinis Panevėžys tik imituoja namus ir miestą. Kaip ir apskritai: blokinis namas yra tik namo ideologija; tik dekoracija ir be substancijos, ir be individualumo. Taigi tas tekantis pseudopanevėžys nėra ir nebus joks „akcentas“. Užtat viską į savo vietas sustato senamiesčio kontūrai: „raudonoji“ bažnyčia, senieji kapai, Skaistakalnio parkas, senvagės planai, Nevėžio vingiai. O čia jau mano minėta tylą. Keista, tačiau man visai nerūpi Panevėžio žmonės. Tarsi jų nė nebūtų. Neretai ten važiuoju, kad pabėgčiau nuo žmonių, kurie visi man išsidėstę Vilniaus peizaže. Vilnius man atveria žmogiškąją buvimo pusę, o Panevėžys daiktiškąją (ir turbūt todėl – dieviškąją, sakralinę). Gimtajame mieste teturiu tik tėvus. Bet argi tėvai – žmonės? Kažkaip nepadoru tėvus apibūdinti tokia biologine abstrakcija. O daugiau ten beveik nieko nebepažįstu ir, tiesą sakant, nelabai ir noriu pažinti. Žmonės kelia pernelyg daug triukšmo ir, kas blogiausia, kvailo, agresyvaus, beprasmiško, įžeidžiančio triukšmo. Daiktai bent jau tuo pranašesni už žmogų – jie nekalba. Žinoma, pasiilgsti ir žmonių, ir jų keliamo triukšmo, tačiau kai žmonės pabosta, bėgi į tylą, o tėviškė man yra ir turi būti tylos sala. Šią tylą aš randu Panevėžyje. Net dabar, kai jis virto beveik didmiesčiu.

Upė – kas jinai yra šio miesto horizonte?

Panevėžys be upės – tai ne Panevėžys. Tai tik Pa, kitaip sakant, sparnai be kūno. Dar būdamas mažas, Panevėžį regėdavau kaip plaštakę su dviem sparnais, o Nevėžis – tai tos plaštakės kūnas. Vienoje Nevėžio pusėje – vienas sparnas, kitoje – kitas. Man ir dabar atrodo, kad Nevėžis ne tiek perskelia miestą į dvi dalis, kiek jį sutvirtina, susieja į vieną daiktą, sutelkia, suvienija ir sukaupia, taigi jam duoda tobulą, nes išskaidytą formą. Aš sakiau, kad svarbiausia tėviškėje – jos individualumas, o kaip tik Nevėžis miestui teikia daugiausia unikalumo. Kiekvienas vingis – o jų mieste keletas – tai ištisa tektoninė poema, ir tos poemos parašytos vis kitokia kalba. Be to, Nevėžis dovanoja miestui savotišką moteriškumą, gerokai sušvelninantį gruboką ontologinę Panevėžio faktūrą. Rami tėkmė, gilios sietuvos, tankiais krūmais apaugę krantai, vandenžolės, tarsi kasos nusidriekusios pasroviui, pagaliau vingiai, primenantys dailios moters krūtis – visa lai man įkūnija moteriškąjį pradą, ir tada aš susimąstau, kodėl toji upė gavo vyrišką ir dar agresyvoką vardą. Tas „Ne“ skamba kaip rimbo kirtis. Gal toks neiginiu prasidedantis vardas buvo pirmųjų panevėžiečių – vyrų iki kaulų smegenų – iššūkis upės moteriškumui, noras ją pasisavinti, pasiglemžti, išprievartauti? Pernelyg švelni toji upė kampuotiems ir nerangiems Panevėžio vyrams ir net vyriškos drėbties šio miesto moterims. Negražus būtų Panevėžys be Nevėžio – panašus į netašytą berną ar, griebusis modernesnio palyginimo – į debilą kultūristą. Bet upė vis dar teka, nors pažabota užtvankos apynasrių. Ji vis dar švelni, nors paversta dvokiančia kloaka. Ir man dingojasi, kad Panevėžiui ateis galas, kai Nevėžis išdžius arba bus paverstas tokiu, koks jis aukščiau užtvankos – nebe moterimi, o vyru. Be to, Nevėžis teikia miestui rimties ir ramybės. Jis prideda pastovumo ir tylos. Visas šurmulys dingsta tuoj pat, kai tik nusileidi prie upės, ir net nesvarbu, kurioje vietoje. Bet, žinoma, geriausia nusileisti Skaistakalnio vingyje, iš kapinių arba iš parko pusės. Toji vieta, gali sakyti, Panevėžio širdis. Beje, didysis vingis, kur išsidėstęs Skaistakalnio parkas, savo kontūrais šiek tiek primena širdį. Bet kokia ji rami! Tos ramybės pakanka visam miestui. Gal todėl Panevėžio žmonės net šiais beprotiškos skubros laikais vaikšto oriai, lėtai, niekur neskubėdami, gal todėl mano miesto moterys kartais primena statulas, kurių akyse – tingi Nevėžio ramybė.

Ar įmanoma neapkęsti savojo miesto?

Prisipažinsiu, kad tam tikra prasme esu Dievo nuskriaustas žmogus: mano natūrai gerokai trūksta piktųjų emocijų gamos. Aš nemoku neapkęsti. Niekada nesugebėdavau kam nors

jausti stiprios neapykantos, pagiežos, pavydo ar pykčio. Trumpalaikiai ir reti piktujų emocijų protrūkiai man būdavo tarsi koks pragaras, iš kurio ištrūkdavau be ypatingų pastangų. Neapykantai ir pagiežai, matyt, irgi reikia turėti specialų talentą. Be to, didžiausias mūsų „karštųjų“ emocijų masyvas vienaip ar kitaip susijęs su žmonėmis. Neapkenčiame to ar kito žmogaus, to ar kito poelgio, tos ar kitos žmonių grupės, to ar kito žmogiškojo tipo. Sąlytis su daiktais (arba, kaip mėgstama sakyti, su gamta) numalšina visas mūsų emocijas, ypač piktąsias, ir duoda mums atilsį bei ramybę. Kur dideli žmonių telkiniai ir kur žmogus praranda galimybę išeiti į tyrą daiktų epifanijos lauką (kaip didmiesčiuose), ten kaupiasi pagieža, neapykanta ir kitos piktosios emocijos. Ir apskritai – kuo daugiau žmogaus, tuo daugiau neapykantos. Nei paukštis, nei gėlė neapkęsti nemoka, bet, žinoma, nemoka ir mylėti. Štai kodėl aš neįsivaizduoju, kaip galima neapkęsti gimtojo miesto, ypač kai negyveni jame fiziškai. Jei esi nutolęs nuo gimtojo miesto žmonių ir jie pasirodo tik kaip bendrojo tėviškės peizažo detalė, tada visos emocijos apslopsta, o piktosios visai išnyksta. Lieka meilė ir švelnumas. Taip man ir su Panevėžiu. Aš paprasčiausiai myliu savo gimtąjį miestą, ir gal visų pirma todėl, kad jame negyvenu ir nesusiduriu su jo žmonėmis iš arti. O iš toliau Panevėžio žmonės man atrodo geri, gražūs, malonūs ir artimi, nors puikiai žinau, kad iš esmės jie niekuo nesiskiria nuo kituose miestuose ar vietovėse gyvenančių žmonių. Panevėžio moterys ir vyrai man yra tiesiog pažįstamo ir širdžiai mielo Panevėžio kontūro ar jo formos dalis, tai formai suteikianti papildomą, galbūt dinamiškiausią, potėpį.

Na ir dar vienas dalykas. Apskritai žmogus neapkenčia to, kas jam kelia grėsmę ir ko jis bijosi. Neapykantos šaltinis yra baimė. Sąmoninga ar nesąmoninga – tai jau kitas klausimas. O bijosi žmogus to, kas labai pranoksta jo kūno ir proto galias. Paprastai pasakius, žmogus jaučia baimę didelių, labai didelių dalykų akivaizdoje. Štai kodėl aš manau (kadangi mes kalbame apie miestą), kad didmiesčio žmogaus būseną – nuolatinės baimės, nors ir nesuvoktos, būseną. Štai kodėl, bent jau aš, nemėgstu didmiesčių. Ir dėl to paties negaliu neapkęsti savo gimtojo miesto. Jis nedidelis, vis dar nedidelis, ir būdamas jame niekada nejaučiu nerimo ir baimės. Tėviškę mes mylime ir dėl to, kad ji maža. Apskritai žmogus gali mylėti tik tai, kas maža. Tikiuosi, kad Panevėžys niekada netaps didmiesčiu ir man neteks jo nei bijotis, nei neapkęsti.

Ar įmanoma į jį nebesugrįžti?

Atsakydamas į šį klausimą, perfrazuosiu vieną trumputį Fricdricho Nietzsche's laišką Georgui Brandesui: „Nuo tada, kai mane atradai, nesunku vėl mane surasti; daug sunkiau dabar mane prarasti“. Šiuos žodžius pritaikius gimtajam miestui, galima pasakyti taip: kartą Tave atradęs, nebegaliu iš Tavęs pabėgti; visada esu Tavyje ir su Tavim. Negaliu sugrįžti į Panevėžį, nes niekada nebuvo nuo jo atplėštas. Sugrįžtu į Vilnių, Kauną, Klaipėdą, galbūt sugrįšiu į Stokholmą ar Frankfurtą. Sugrįžtu į tuos miestus ar tas vietas, kuriose gyvenu kaip turistas ar prašalaitis. O tėviškei, o gimtajam miestui tiktų Helderlyno žodžiai: *wer nahe dem Ursprung lebet, schwer verändert den Ort*. Geografinė gyvenimo vieta nebūtinai sutampa su autentiško buvimo vieta. Jei sutampa, labai gerai, bet mūsų chaotiškame tautų ir žmonių kraustymosi ir visuotinės benamystės laike tai būna retai. Užtat dažniausiai kūnas vienoj vietoj, o siela – kitoj. O siela turi tik vieną tikrojo buvimo vietą – tėviškę. Tad šitaip mąstant, niekada nebuvo iš Panevėžio išvažiavęs ar nuo jo atitrūkęs. Siela nuolat gyvena ten, šaknis įleidusi į žemės skiautę, kažkur prie Žagienės upelio ar tėvų sodybėlėje. Nelabai tikiu, jog sugrįšiu į Panevėžį taip, kad jame gyventų mano kūnas. Nebent senatvėje, jei jos sulauksiu ir jei Panevėžyje rasis vieta mano kūniškam buvimui. Bet ir poreikio gyventi Panevėžyje nejaučiu. Niekas jo iš manęs neatims, jei ir toliau gyvensiu Vilniuje ar dar kur nors. Ir visada teks sugrįžti tik ten, kur manęs iš tikrųjų nėra. Buvau, esu ir būsiu tik gimtajame mieste.

Ko reikia provincijos miestui, kad jis neišsiblaškytų, eidamas į pasaulį? Provincija labai dažnai yra protų, genijų, kuriuos ji duoda pasauliui, kulties vieta; bet kaip tik todėl ji labai dažnai lieka kaip nualinta, bevaisė žemė. Kodėl namai ištuštėja, kas juos išpusto?

Atrodytų, reikia labai nedaug: kad miestas, miestelis ar net sodžius nesijaustų esąs provincija, kad jo žmonės nemanytų esą antrarūšiai ar nuskriausti vien todėl, kad gyvena ne „sostinėje“ ar šiaip ne kokiame nors „centre“. Viena didžiausių mūsų epochos nelaimių – vis didėjantis atotrūkis tarp „metropolio“ ir „provincijos“. Panaši nelaimė buvo užgulusi merdinčio Antikos pasaulio žmones, kai Romos miesto padugnės išskėlė bukagalvišką ir pagyrūnišką lozungą: *urbi et orbi* – miestui ir pasauliui! Tik pamanykite! Juk tai skurdi imperinė mąstysena, prie kurios esame įpratinti ir mes, pusę amžiaus priklausę sovietinei imperijai. Ir dabar kokiame nors prigrūstame Vilniaus troleibuse, kuris primena vagoną kiaulėms vežti, gali sutikti didmiesčio vargetą, išdidžiai besigiriantį, kad jis esąs ne koks provincijos kormis, o „vilnietis“. Taip, nūnai provincijos kompleksas labai gajus, ir ne tik pas mus, bet ir visame pasaulyje, kur „tikro“ gyvenimo simboliu ir idealu tapo pats absurdiškiausias ir nežmoniškiausias darinys – megapolis. Didmiesčio diktatas yra baisiausia mūsų meto liga, tikriausiai nepagydoma. Ir ne kas kita, o kaip tik didmiesčiai yra intensyviausi kultūros ir civilizacijos puvimo židiniai. Didmiesčių vėžys sugraužė Antikos kultūrą, sugrauž ir mūsų. Kadangi didmiestis savo giliausia esme yra parazitinis darinys, vyraujantis didmiesčio žmogaus tipas yra būtent parazitas, padugnė, praradusi lemtingą sakralinį ryšį su dievais ir žmonėmis, su žeme ir dangumi. Ateizmas plačiausia šio žodžio prasme, t. y. tokia būseną, kai dievai pasislepia nuo mirtingųjų, yra didmiesčio produktas ir didmiesčio žmogaus lemtis. Didmiesčio parazitams nereikalingi dievai, o dievams nereikalingi didmiesčio parazitai. Ir visai nesvarbu kokią socialinę nišą tas parazitas užima. Padugnių psichologija vienodai būdinga ir didmiesčio milijonieriui, ir intelektualui, ir patilčių valkakai. Didmiesčio žmogus yra bergždžia būtybė, praradusi elementariausią kūrybos impulsą. Aš jau seniai sakydavau, kad Karoliniškėse (t. y. blokinių namų rajonuose) negali išaugti genijus. Dabar akivaizdžiai matau savo liūdno pranašystės patvirtinimą – jaunikaičius, sugebančius ir norinčius tik plėsti ir vartoti, niekinančius bet kokį rimtą, kuriantį darbą ir turinčius tik vieną stabą – Jo Didenybę Dolerį. Didmiestis yra tikrų tikriausias žmogaus išsigimimo ženklas, pasak Nietzsche's – paskutiniojo žmogaus buveinė. Tai buvo puikiai žinoma šviesiausiems Europos protams, pradedant Paryžiaus kloakų dainiumi Baudelaire'u, baigiant Spengleriu ir Mumfordu. Teisybė, kad didmiestis gali gyventi tik provincijos sąskaita, kaip ir bet koks parazitas, čiulpiantis syvus iš sveiko organizmo ir dvesiantis kartu su savo auka. Ką daryti? – paklauskite Jūs. Ir galbūt sakysite, kad išeities nėra, kad didmiesčių pandemijos plitimas yra istorinė būtinybė, kad mes bejėgiai ką nors pakeisti ir pan. Ir aš galbūt sutiksiu su Jumis, tik pridursiu, kad tokia pat istorinė būtinybė yra ir didmiesčio žlugimas, kuris, bent jau Lietuvoje, gali įvykti labai greitai. Nuniokota planeta netrukus privers mus vėl sugrįžti prie gyvųjų žemės šaltinių. Tai bus baisi katastrofa, tačiau kitos išeities aš nematau. Ir nesutinku su Jumis, kad provincija yra nualinta ir bevaisė žemė. Priešingai: tai didmiestis yra apokaliptinė dykuma, tai jos iščios yra bevaisės, tai jo širdis nualinta iki galo. Na ir svarbiausia – didmiestis negali būti niekieno tėviškė, nes, kaip sakiau, čia nutrūkę visi žmogaus saitai su paprasčiausiais, bet esmingiausiais dalykais: su gamta, su daiktais ir dievais, žodžiu, su transcendentine realybe, be kurios žmogus tampa tik nuogos jėgos gniužulu. Didmiestis užmuša šventumą. Didmiesčio sutemos pranašauja dievų aušrą, o dievų aušra – žmogaus atgimimą. O išnykus didmiesčiui, kartu išnyksta ir provincija, ir kiekvienas žmogus, kur jis begyventų, gali išdidžiai pasakyti: čia pasaulio centras ir čia vyksta visa, kas mirtingajam esmingiausia ir svarbiausia šioje žemėje. Neabejoju, kad tokių žmonių esama ir dabar, ir daugiau, nei mes manome. Daug jų ir Lietuvoje, daug, manau, ir mūsų pokalbio vietoje – Panevėžyje. Tokie žmonės neturi jokių nepilnavertiškumo

kompleksų ir jokio provincijos sindromo, kad ir kuo juos gundytum – Paryžiumi, Niujorku, Filadelfija ar Roma. Esu įsitikinęs, kad tik tokie žmonės, o ne didmiesčio parazitai lems Lietuvos ateitį, ypač kai nusimastos Maskvos imperijos grandinės. Tarp jų bus ir mano gėntainiai, savo žemei ištikimi panevėžiečiai.

Kur labiau norėtumėte profesoriauti: Vakarų Europos universitete, Panevėžyje, kur universitetas (pasvajokime) bus, ar paprasčiausiai – Vilniuje?

Iki nelabai svarbu: profesoriavimas man nėra egzistenciškai esmingiausias dalykas. Tiesiog kažkaip turi užsidirbti duonele. Be to, abejoju, ar po metų kitų išvis būsiu kam nors reikalingas: Lietuvoje filosofai nelabai mėgstami. O kol kas esu labai prisirišęs prie Vilniaus universiteto, tačiau galėčiau dirbti ir Kaune, ir Klaipėdoje, ir, jei atsirastų tokia galimybė, Panevėžyje. Tik jokių būdu ne Vakarų Europoje ar Amerikoje. Esu pernelyg senas ir nerangus, kad galėčiau kaip paukštis skrajoti po pasaulį, kuris visada mane baugino ir ne mažiau baugina dabar. Matyt, todėl, kad iš prigimties esu užkietėjęs konservatorius, valstietis, baisingų istorijos jėgų išblokštas iš gimtojo lizdo, kaip ir daugelis mano kartos žmonių, bet, kaip sakiau, nepraradęs sąitų su savo tėviške. Čia gimiau, čia gyvenau, čia norėčiau numirti.

Perspauzdinta iš: Krantai. 1992. Nr. 43/45 (Spalis. Lapkritis. Gruodis), p. 17–21.